

Kalivoda Béla – Tóth László – Zsigrai György

A karcagi arborétum madárvilága

A Debreceni Agrártudományi Egyetem Kutató Intézetének jogelődjét, a Nagykunsági Kísérleti Intézetet 1947-ben alapították meg. A korabeli dokumentumok tanúsága szerint az intézet feladata a száraz viszonyok közötti gazdálkodás problematikájának kutatása, aszálytűrő növényfajták nemesítése volt, amely fő kutatási irányvonalat a mai napig megtartotta. Nem volt véletlen tehát, hogy egy ilyen profillal rendelkező kutatóállomást az ország egyik legszárazabb, legszélsőségesebb időjárású vidékén, a Hortobágy és a Nagykunság határán, Karcagon hoztak létre.

Az intézet központi telephelyének magvát az egykori Györffy-tanya képezte. A vidék akkori képére a nagy kiterjedésű, szikes legelők, a felszámolódás útjára lépett apró tanyák látványa volt jellemző.

Dr. Vezekényi Ernő igazgatósága alatt az ötvenes években a központi és a gazdasági épületek védelmére egy, az egész telephelyet körülölelő, kocsányos tölgyből álló mezővédő erdősávot alakítottak ki, melynek területi kiterjedése megközelíti a 8 hektárt. Az erdő-

sáv gyűrűjén belül így egy megközelítően 2 hektáros üres térség képződött, amely szinte kínálta a lehetőséget egy park megépítésére. Az érdemi munkálatokat a Kertészeti Főiskola egyik végzős hallgatója diplomamunkaként elkészített parképítési terve alapján kezdték meg. Az addig alkalmoszerű telepítés így célirányos tevékenységgé alakult. Dr. Sípos Sándor igazgató szennvedélyes gyűjtőmunkájának köszönhetően több, hazánk arborétumaiban rendkívül ritka fajfajjal gazdagodott a park. Ezen ritkaságszámba menő fajok közül a japán császártölgy (*Quercus dentata* L.) és az oszlopboróka (*Juniperus virginiana* L.) unikális értékű. Az intézet jelenlegi igazgatója, dr. Nyíri László irányítása mellett nyerte el a park a jelenlegi formáját. Pillanatnyilag több mint 120 fásszárú növényfaj, illetve változat él a területen, üde színfoltot alkotva az ország zöld területekben leginkább szűkölködő táján. Az arborétum területe ugyan a környező erdősávokkal együtt sem éri el a 10 hektárt, mégis nemcsak Karcag, de adottságaiból eredően talán a Nagykunság egyik legkedvezőbb élőhelye

az erdei madarak számára. A madár-
etetés nagy vonzerő a nálunk telelő
madarakra, nyáron pedig a jól megkö-
zelíthető ivóhelyek biztosítják a kedvező
adottságot. Rendkívül változatos a
fafaj-összetétel, és igen élőnyös a dús
cserjeszint. Az arborétumban nagy
mennyiségben található meg a külön-
féle örökzöldek, amelyek, azon túl,
hogy általánosságban kedvező fészkelő-
és búvóhelyet kínálnak a madaraknak,
olyan fajokat is a területre vonza-
nak, amelyek egyébként az Alföldön
ritkaság számba mennek. Ugyancsak
nagy változatosságban található meg
a parkban a szoliterként vagy csoportosan
telepített cserjék, amelyek szintén
kedvező fészkelőhelyeket biztosítanak,
de emellett dús termésükkel hosszú
időn át terített asztalt jelentenek sok
fajnak. Növeli a terület változatosságát,
hogy a ligetes arborétumot zárt
állományok veszik körül. Talán egyetlen
hiányossága a parknak, hogy az
odúban költő madarak számára nagyon
keves fészkelőhelyet biztosít, azonban
reményeink szerint hamarosan ezt a kis
hibát is ki tudjuk küszöbölni mestersé-
ges fészkelőhelyek kihelyezésével.

Az eddigiek ismeretében már talán
nem meglepő, hogy a szorosan vett
arborétum területén, azaz az intézet
kerítésein belül is több mint száz ma-
dárfajt figyeltünk meg. Ezeknek egy
része szorosan véve nem sorolható az
arborétum faunájához, mivel csak átrepül
a terület felett. Ide a kormorán, a
szürkegém, a vörösgém, a nagykócsag,
a kiskócsag, a fehér gólya, a kanalas-
gém, a nyárilúd, a nagylilik, a vetési-
lúd, a tőkésréce, a cigányréce, a kékes
rétihéja, a daru, a bibic, a viharsirály,
az ezüstsirály, a dankasirály és a gyurgyalag
tartoznak.

A szorosan vett madárfaunából is,
amibe a területen fészkelő, táplálkozó
vagy megpihenő átvonuló madarak tar-
toznak, rövid idő alatt 94 fajt észlel-
tünk.

Lássuk hát, milyen is az arborétum
madárvilága!

A ragadozó madarak közül egy

Hegyifakusz

sem fészkel a területen, azonban vadászni vagy megpihenni több fajuk is megjelenik alkalmanként. Leggyakrabban közülük a karvallyal találkozhatunk. Telente e fajnak néha több példánya is az arborétumban és környékén vadászik. Nagyobb testű rokona, a héja bár ritkábban, de megjelenik. Az egerészölyv inkább csak a szélső fákat használja pihenésre és leshelyül. Télidőben ugyanígy találkozhatunk északi rokonával, a gatyás ölyvvel. A nyílaló reptű kabasólyom meglehetősen ritka vendég az arborétumban, de ez évben már többször megfigyeltük. A villámgyors kissólyom elég ritka téli vendég Magyarországon, az arborétumban kétszer láttuk mindössze.

A környező szántóföldek felett szítva egerésző vörös vércsék is pihenőhelyül választják időnként a park szélő fáit.

Ugyanígy csak ritkábban találkozhatunk itt egy madárral, amelyre a város joggal lehetne büszke, a kiemelten védett, de Karcag határában még több párban fészkelő kékvércsével.

A tyúkfélék közül egyedül a fácán fordul elő – ez fészkel is az arborétumban, de ezen felül több példány is a terület fáira jár be éjszakázni.

A galambféléknek legtermetesebbike, az örvös galamb csak a tavaszi

vonulás során pihen meg néhány napig a parkban.

A csinos kis vadgerle már egész nyáron át megfigyelhető a park fenyvesében, amelynek szomszédságában költ. Hazánkba a század elején betelepült, az ember közelségét kedvelő elegáns szürkédrapp tollú balkánigerle a park gyakori fészkelő madara.

A kakukkfélék egyetlen hazai faja a kakukk. A szokásos szürkés – és a ritkább rőtes színváltozatával is találkozhatunk a parkban egész nyáron át.

A bagolyfélék közül a kuvik csak elvétve figyelhető meg, az erdei fülesbagoly azonban már fészkel is a területen, télen pedig mintegy 40 példánya pihen az arborétum fenyőin.

Néhány alkalommal a rendkívül hosszú szárnyú sarlósfecskét is megfigyelhetjük az arborétum fái felett vadászgatni.

A szalakóta alkatúak közül a területet csak a búbosbanka látogatja rendszeresen, tücsköket keresve fiókáinak.

A harkály alkatúak sorát a fura kis nyaktekeres nyitja meg, amellyel a vonulás idején találkozhatunk. A nagytestű, zöld külsőt hamar elárulja messzecehangja. Ez alapján egész évben megtalálhatjuk, mert a közelben költ is. Hegyvidéki öreg bükköseinkben élő ritka rokona, a hamvas küllő szülőföldjéről messze kóborolva egy ízben az arborétumba is elvetődött. A nagy kiterjedésű öreg erdők madara

a fekete harkály is, amely a megfigyelések alapján az utóbbi évtizedekben mintha a síkság felé terjeszkedne. A parkban két ízben is megfigyeltük.

A leggyakoribb faj a köztudatban harkályként ismert nagy fakopáncs, vagy más néven tarkaharkály rendszeres fészkelő madarunk. A hozzá rendkívül hasonlító közeli rokona, a balkáni fakopáncs szintén a parkban vagy a környékén fészkel, gyakran látható. A balkáni gerléhez hasonlóan csak századunkban hódította meg hazánkat, és szintén kedveli az ember közelségét.

A madárvilág legnépesebb csoportjához, az énekesmadarakhoz értünk.

Az arborétumban is e csoport fajával találkozhatunk a leggyakrabban és a legnagyobb számban. Sorukat a búbospacsirta vagy pipiske kezdi, amellyel az intézet gépudvarán gyakran találkozhatunk. Ez a kedves, szerény színezetű kis madár télire is itt marad, a havazások idején gyakran a takarított utak mellé húzódik táplálékot keresni. Híres énekű rokona, a mezei pacsirta inkább ragaszkodik a szántókhoz és rétekhez, de a gépudvarra azért néha ő is belátogat.

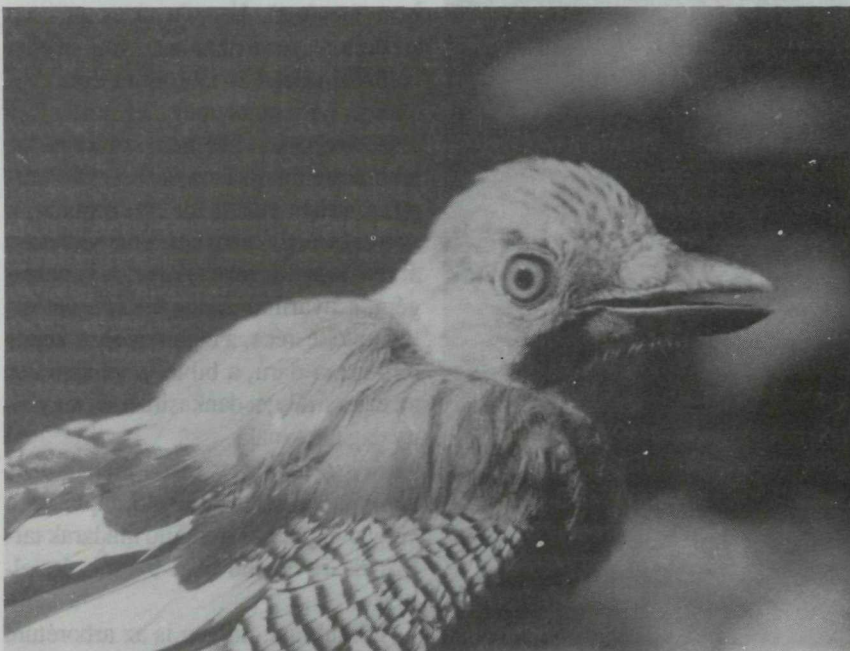
A magyar nép egyik kedves madara, a füstifecske a melléképületeken fészkel. Gyakran együtt vadászat a park facsoportjai közt fehértorkú rokonával, a molnárfecskével.

Gyakori fészkelő az arborétumban az aranymálkó vagy sárgarigó. Sűrűn látni trópusi színpompájú hímjeit a lombok közt kergetőzni.

Hangjuk rácáfol ugyan, de énekesmadarak a varjúfélék is. A dolmányos vagy szürkevarjú inkább magányosan jár, a parkban csak ritkán jelenik meg. Nem így a vetési varjú, amelynek telente ezres csapatai éjszakáznak a kerítés menti főlgyfákon.

Ezekkel a csapatokkal együtt mindig megjelenik néhány professzoros kinézetű, ezüstös fejű csóka is. A hosszú farkú, hangoskodó szarkák óvakodnak ugyan az embertől, de azért a park háborítatlanabb zugában fészkelnek. A rendkívül éber szajkó is költ az arborétumban. Állománya megnőtt az utóbbi években, a többi madárnak feltehetően nagy bánatára, ugyanis a szajkó kedvelt tápláléka a tojás és a fióka.

A cinegéknek több faját is megtalál-

Szajkó

hatjuk a parkban, főleg télen. A leggyakoribbak a sárga-fekete dolmánykájú széncinege, és a nála kisebb, a fekete helyett kék tollakat viselő kékcinege.

A fészkelőödük hiányában ezeknek a télen gyakori madárkáknak a zöme tavasszal kénytelen máshol helyet keresni magának, de egy-két pár azért minden évben költ egy-egy alkalmas hasadékbán vagy postaládában. A fenyvescinege távoli vidékek lakója, de azért telente egy-egy kisebb csapata rendszeresen megjelenik. Jóval ritkább fenyveserdei faj a búbos cinege. Mi ugyan még nem találkoztunk vele, azonban Tóth Albert szakköre egy régebbi útja során megfigyelte az arborétumban. Egyszerű szürkésbarna tollú, fekete sapkás kis madár a barátcinege. A télcinke-csapatokkal ez a faj is megjelenik a parkban. Ugyanígy csak téli vendég a hosszú farkával artista ügyességgel egyensúlyozó őszapó is.

Aprócska harkálnak látszanak, de valójában a cinegék rokonai a fakuszok. Két igen hasonló fajuk a rövidkarmú fakusz és a hegyi fakusz telente rendszeres kísérője a cinkecsapatoknak.

Ugyancsak gyakori téli vendég a higanymozgású ökörszem is.

A rigófélék számos faja közül is jónéhány előfordul az arborétumban. Ritka látogató közülük hegységeink zárt erdeinek madara, a léprigó. Kisebb-nagyobb csapatokban minden télen megjelennek a parkban a fenyőrigók. Nagyobb erdeink szép hangú madara, az énekesrigó, ősszel és tavasszal rendszeresen átvonul a területünkön, sajnos fészkelni nem marad itt.

Magyarországon rendkívül ritka átvonuló az örvösrigó, amelyet az arborétumban is sikerült egy alkalommal megfigyelni. Sokáig az erdők félnék madaraként ismertük a feketerigót. Az utóbbi évtizedek során ez a szép madarunk egyre bizalmasabbá vált, s ma már a legzajosabb városokban is költ. A parkban is szép számban fészkel, s jó részük télire is itt marad.

Kistermetű rigóféle a cigány csaláncsúcs, amellyel a gépudvarban találkozhatunk néha. A rendkívül mutatós kerti rozsdafarkú sem fészkel a területen, de vonulási időben egy-egy példánya rendszeresen megfigyelhető. Szere-

nyebb színezetű rokona, a házi rozsdafarkú már az arborétum fészkelő madarainak sorát gazdagítja. Legszebb hangú énekesmadarunk, a fülemüle szép számban fészkel. Ez az egyszerű színezetű kis madár különösen szívesen énekel éjszaka, tavasszal dalától varázslatosan zeng a park. Mélyebb hangú északi rokona, a nagy fülemüle rendkívül rejtetten vonul, de egy alkalommal sikerült az arborétumban is megtalálnunk. A bánatos énekű kis vörösbegy vonulási időben gyakori a parkban, de fészkelni is itt marad néhány pár. Az elmúlt télen ennek az egyébként vonuló fajnak két példánya szerencsésen átvészelte a legzordabb időket is nálunk.

Érdekes módon – bár az arborétumban nincs nádas – vonuláskor néhány nádi madár is megpihen. Így volt módunk megfigyelni a berki tücsökmadarat, a nádirigót és az énekes nádi poszátát is.

Ha a madarak közt énekversenyt rendeznének, a már magasztalt fülemüle riválisa valószínűleg a kertigeze lenne, amellyel vonuláskor ugyancsak találkozhatunk. Szintén kedves hangú rokonainak, a valódi poszátáknak több fajtát is megfigyelhetjük a parkban. A barátka vagy barátposzátá a leggyakoribb fészkelők közé tartozik. A nagyobbacska karvalyposzátá ugyancsak költ a kerítés menti rózsabokrokban. A

sűrű bozótosok rejtőzködő madarával, a kertiposzátáival csak vonulás idején találkozhatunk. A környező bokrokban fészkelő mezei poszátá is felbukkan időnként az arborétumban. Az aprócska kisposzátá viszont a park bokraiban is költ.

Az örökmozgó kis fűzikéknek három faja is megfigyelhető, de a fitusz fűzike és a sisegő fűzike csak vonuláskor.

Itt fészkel azonban a csilp-csalp fűzike, így gyakran hallhatjuk csengő, egyszerű kis énekét, amiről nevét kapta.

A fenyvesek madarai a királykák, de az arborétumban éppen a sok örökzöld miatt szívesen megpihennek. A sárgafejű királyka 20–30-as csapatai rendszeresen áttelelnek nálunk, gyakran április végéig is itt maradnak.

Hazánk legparányibb madarát, a ritka tüzesfejű királykát is többször sikerült megfigyelni.

A leshelyről vadászgató légykapók közül sajnos egy sem fészkel a parkban, de három fajuk, a szürke légykapó, a kormos légykapó és az örvös légykapó vonulásuk idején rendszeresen megjelenik. Fialat fenyvesek jellemző madara az erdei szürkebegy. Vonuláskor is igen rejtőzködő, de azért

Erdi fülesbagoly

idén tavasszal sikerült megfigyelniük. Az erdei pityer a ligetek, erdőszélek madara, de sajnos az arborétumban csak vonuláskor jelenik meg. Rokona, a barázdabillegetető viszont egész nyáron megfigyelhető. A parkban vagy közvetlen környékén fészkel. Nyíltabb füves térségekhez ragaszkodik a sárgabillegetető, ezért a területen csak vonuláskor látható. A magas északi madara a csonttollú. Egyes teleken tömegesen lepi el hazánkat, máskor alig vagy egyáltalán nem látható. Az elmúlt télen sikerült kisebb csapatait megfigyelniük, többek közt az arborétumban is.

Apró sólymocsákhoz hasonlítanak a nagyobb rovarokra vadászó gébicsek. A kis őrgébics a környéken fészkel, időnként a kerítést használja leshegyül. A tarkább tollú töviszúró gébics néhány párja viszont a parkban neveli fiókáit. Még a kertek karóin, oszlopain is gyakran láthatjuk tücsöklesen ülni.

A lármás utánzóművész, a seregély is költ az arborétumban néhány párban. Bár ezek a madarak a gyümölcsöt is megdézsmálják néha, mégse bántsuk őket, mert fiókáikat rengeteg rovarral etetik, még a bűzös krumplibogarakat is elfogyasztják.

A házi verebet bizonyosan mindenki ismeri, az intézetben is minden al-

kalmaz zugban költ. Kisebb testű, barna sapkás rokona, a mezei veréb is gyakori fészkelő. A verebeket szinte mindenki kártékonynak tartja, azt viszont már kevesen tudják, hogy bár magevő madarak, fiókáikat ezek is rovarokkal nevelik fel, ezért legalább költési időben kíméletet érdemelnek.

A pintyfélék szép számú fájának sorát a meggyvágó nyitja meg. Ezt a fajt egész évben láthatjuk az arborétumban. Találó neve kedvenc csemegéjére utal, ugyanis a meggy magot könnyedén törí fel tekintélyes méretű csőrével. Állandóan látható, gyakori madarai a parknak a zöldike és a bohócruhás tengeric.

Északi nyíresek madara a csíz, telente azonban rendszeresen megjelenik. Az arborétumban ugyancsak téli vendégként jelentkezik a hazánkból egyébként fészkelő kenderike. Ritka vendégként, de főleg éppen a Hortobágy környékén jelenik meg hazánkból a téli kenderike. Egy alkalommal a parkban is megfigyeltük, ugyancsak ritka rokonával, a szürkezesezéssel együtt. Vonulási időben alkalmanként látható a területen a csapongó röptű csicsörke is. Rendszeres téli vendége a parknak a fenyvesekből hozzánk látogató süvöltő. Országosan is különleges ritkaságként sikerült megfigyelniük az arborétumban a ragyogó vörös karma-

zsinpirókot. Ugyancsak érdekesség a keresztescsőrűek tavalyi átnyarálása. Ezek a madarak erősen kötődnek a fenyvesekhez, ugyanis szinte kizárólagos táplálékuk a fenyőmag, ehhez idomul még különleges csőrük is, amelyről nevüket kapták. A szép tollú és kellemes énekű erdeipinty szép számban fészkel a parkban, de télen is csapatostól látható. Ilyenkor rendszeresen csatlakozik hozzá északi testvérfaja, a téli- vagy fenyőpinty is. Ugyancsak ilyen téli csapatokkal jelenik meg a citromsármány.

Ebből a rövid madártani ismertetésből is kiviláglik, hogy a Kutató Intézet arborétuma a környező tájtól eltérő arculatú hely, különleges gyöngyszem. Változatos növényzete gazdag madárvilágnak ad otthont. Azonban jó lenne, ha a város peremén egy ilyen érdekes hely nemcsak a madarak iránt érdeklődők számára lenne ismert. Úgy hiszünk, hogy egy korszerű környezeti nevelési programba is kiválóan beilleszthető lenne, hiszen itt, a szabadban megtartva egy-egy tanórát, a gyermekek olyan mélyreható élményeket szerezhettek volna, hogy az tartósan befolyásolná a környezetükkel kialakított kapcsolatukat. E záró sorokkal ajánljuk segítségünket is az érdeklődők számára.

